

עמוס חכם/ידושלים

פרשת עבודה יום הכיפורים

(ויקרא פרק טז)

מול הקודש

פרק טז בספר ויקרא הוא הפרשה, הנקראת בתורה בשחרית של יום הכיפורים. פרק זה עוסק בתיאור העבודה המיוחדת ליום הכיפורים. עבודה זאת, כפי הנאמר בכתוב, נערכה לראשונה על ידי אהרן במשכן אהל מועד שבמדבר, ולפיה — בשינויים המתאימים — נערכה העבודה הזאת בבית המקדש שבירושלים. בימי בית שני, כפי שיודעים אנו מהתיאורים שבמשנה, היתה עבודה זאת מושכת אליה קהל רב מישראל, שהיו באים אל המקדש לחזות באותם הטכסים, שמותר לזרים לראותם. ואף על פי שיום הכיפורים אינו מן המועדים שבהם חייבים לעלות לרגל, מספרת המשנה (מסכת יומא, סוף פרק א): "ולא היתה קריאת הגבר מגעת" (כלומר עוד לפני עלות השחר) "עד שהיתה עזרה מלאה מישראל". הקהל הצופה בעבודה היה זוכה לרגע המרומם ביותר, כשהיה שומע "את השם מפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה". או היו "כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם", ומיד שומעים מפי כהן גדול את המלה "תטהרו". ואף בימינו, בסדר התפילה שבבית הכנסת, בשעה שנאמר "סדר העבודה" וכשמגיעים אל תיאור המעשה הזה, מרגיש עצמו המשתתף בתפילה, שהוא זוכה ל"חוויה" נשגבה ביותר של קדושה. כמו אותם צדיקים שברות הקדמונים ההם, שומע הוא במחשבתו מפורש את שם הקודש בהיותו ובעצמותו בלי כינויים — ויחד עם הכהן הגדול שבאותם הימים הרחוקים, גכנס הוא בדמיונו לפניו ולפנים ועומד מול הקודש פנים אל פנים בלי מסך מבדיל. וכמו אותם חסידים הראשונים ("אשרי עין ראתה אלה"), שומע הוא את המלה "תטהרו", המטהרת אותו מכל חטא ופגם ומכשדתו להיות דבק בקדושה ולשמור טהרתו גם לאחר יום הכיפורים, במשך כל ימות השנה.

שאיפה אל הקודש

זוהי משמעותה וזה סמלה של העבודה ביום הכיפורים: להכניס את האדם אל הקודש פנימה ולטהרו לשמוע את הקודש בלי כינויים ולראותו בלי מסכים. וכדרך תורת ישראל, המבטאת את סמליה במעשים ממשיים, גם עבודה זו

עבודת קרבנות היא — מעשים הנעשים בבשר, בדם, באש ובקטורת. ומעשים אלה, הם שמדובד עליהם בפרק זה. אולי יש גם בכך מן הסמליות, שיותר ממה שעשו בני ישראל בפועל ממש את העבודה הזאת, הרבו להגות בה ולתארה. שהרי כבר יצאו יותר שנים שבית המקדש חרב, ממספר השנים שהיה קיים. ועוד: אף בזמן שבית המקדש היה קיים, לא כל הדורות זכו לכהנים גדולים הראויים לשמם, שעשו את כל סדר העבודה לכל דקדוקו בכוננת הלב הטהורה הראויה לעבודה זו. נמצא איפוא, שבעיקרה עבודת יום הכיפורים משאת נפש היא, שאיפה אל הקדוש — שאיפה, שמעטים מאד זוכים להוציאה אל הפועל. כאמור, הרבו חכמי הדורות לעסוק בתיאור עבודת יום הכיפורים. ורבים הם הספרים והחיבורים העוסקים בכך: מדרשי ההלכה והאגדה, משנה וברייתא, התלמודים והפוסקים, פייטנים ומחברי תפילות — כל אלה הפרשנים המפרשים אותם, ומלבדם מפרשי התורה לכל זרמיהם וכיוניהם. ואחרי כל אלה, יש לומר שנשארו פרטים רבים במחלוקת בלי הכרעה. אולם פרטים אלה, עד כמה שהם חשובים (ועל כמה מהמחלוקות יכול לעמוד מי שמשווה את שתי הנוסחאות של סדרי ה"עבודה", הנפוצים ביותר בימינו, "אמיץ כוח" ו"אתה כוננת"), אינם משנים את התמונה הכללית של מהלך העבודה, כפי שהיא משתקפת לקורא את הפרשה הזאת בתורה.

בפירושו זה נפרש ראשית כל את הפשט הפשוט של המלים, ולא ניכנס לפרטים של הלכות, המצריכים ידיעה יסודית במדרשי ההלכה ובספרות חז"ל. נעיר רק על הדברים הבולטים שבהלכה, שהטביעו את חותמם במחשבת הדורות, ונשתדל לעמוד על הסמליות שבדברים — הן בדברי הכתובים והן בדברי חז"ל.

המתעניין ורוצה להעמיק ולהרבות את ידיעותיו בסדר עבודת יום הכיפורים, בפרטי הלכותיה, ובדרכי מדרש ההלכה לכתובים, טוב יעשה אם ילמד את המקורות לפי הסדר הבא (שהוא הסדר הנראה לנו כסדר עולה מן הקל אל הכבד):

- א. 'עבודת יום הכיפורים' בספר האגדה [סעיף יט בפרק ט בפרק הראשון]
- ב. סדר העבודה 'אתה כוננת' (במחזור 'ספרד').
- ג. פירוש דש"י לפרשתנו.
- ד. סדר העבודה 'אמיץ כח' (במחזור 'אשכנז').
- ה. הלכות עבודת יום הכיפורים במשנה תורה לרמב"ם.
- ו. מסכת יומא [משנה] עם מפרשיה.
- ז. ולמשתלמים, מדדש ספרא ('תורת כהנים') על פרשתנו.

מבנה המקדש והעבודה בו

נקדים תיאור קצר של מבנה המקדש ושל העבודה בו: המשכן (וכמתכונתו בית המקדש) היה מחולק לשלושה אזורים: (א) ה"עזרה" בלשון חז"ל, הוא "פתח אהל מועד" בלשון המקרא; (ב) "ההיכל", הוא נקרא בתורה לפעמים "קודש" ולפעמים "אהל מועד" בסתם; (ג) "קודש הקדשים", בלשון חז"ל נקרא לפעמים "לפני ולפנים".

"בעזרה" היה ה"מזבח" סתם, הנקרא גם "מזבח העולה" וגם "מזבח הנחמד" שח"ל. עליו היו מזים את דם הקרבנות ושורפים את הקרבנות. עד מקום מסוים בעזרה היו ישראלים (שאינם כהנים) רשאים להיכנס.

ב"קודש" היה "מזבח הקטורת" הנקרא גם "מזבח הזהב". עליו היו מקטירים קטורת פעמיים ביום, בבוקר ובערב. היו ב"קודש" גם "שולחן לחם הפנים" וגם ה"מנורה". שני אלה אינם נזכרים בפרק שלנו. אל הקודש היו רשאים להיכנס הכהנים לבדם.

ב"קודש הקדשים" היה "ארון הברית" ובו "לוחות העדות". את הארון היתה מכסה "כפורת" ("כמין טס של זהב ועוביו טפח" כדברי חז"ל). על הכפורת היו ה"כרובים". ועל הכרובים — או ביניהם — היתה השכינה שורה. בין ה"קודש" ובין "קודש הקדשים" היתה מבדילה פרוכת. מן הארון היו יוצאים "בדים" (כמין מוטות שהיו משמשים לנשיאתו). ולפי התיאור הפיזיטי-סמלי של חז"ל, היו הבדים נוגעים בפרוכת ויוצרים בה בליטות "כמין שדיים". ועל זה נאמר "בין שדי ילין" (שיר השירים א, יג).

לקודש הקדשים לא היה נכנס שום אדם, אלא הכהן הגדול בעת עבודת יום הכיפורים, כפי שמתואר בפרקנו. הוא לבדו היה נכנס לשם ועומד בין שני בדי הארון.

אף זו היא סמליות יותר ממציאות. בימי בית שני (ואולי אף בסוף ימי בית ראשון) נגזז הארון (איך ומתי, זוהי בעיה בפני עצמה, שלא נוכל לדון בה כאן) ובמקום הארון היתה "אבן שתיה". והיא סימלה את "יסוד העולם" ואת מקום שריית השכינה. ולפי המסורת הנפוצה בעם זוהי האבן המצויה בתוך המסגד המכונה "מסגד כיפת הסלע".

עתה נבאר את הפסוקים אחד לאחד:

(א) אחרי מות שני בני אהרן — רומז למסופר לעיל (פרק י, א-ב), שבני אהרן הקריבו "אש זרה" ומתו בקודש בגלל זה. במהות החטא של נדב ואביהוא נחלקו המפרשים מימות חז"ל ועד היום. אבל נראה, מהזכרת מותם בפתיחת הפרשה הזאת, שהם נכנסו אל קודש הקדשים והקטירו שם קטורת, מעין אותה העבודה שעליה נצטווה אהרן בפרשה זו. אלא שהם עשו זאת בלי מצוה מפור-

רשת, ולא על פי הסדר הראוי, ולפיכך נענשו ומתו — לפי שעבודה כזאת, הנוגעת לקודש הקדשים, מחייבת הקפדה יתרה ודיוק בפרטי פרטים וכל סטייה קלה מהראוי מסוכנת מאד. הקדושה היא כוח עצום המתפרץ ומכלה את מי שאינו נזהר בו כראוי, לכן נאמר באן לאהרן שיזוהר שלא יארע לו מה שאירע לבניו.

אחרי מות... בקרבנתם לפני ה' וימותו — זהו סגנון שאינו מצוי במקרא, והכוונה: "אחרי מות שני בני אהרן, אשר מתו בקרבנתם לפני ה'". נראה שסגנון זה, המסיים את הפסוק במלה "וימתו" בא להדגיש את סכנת המוות הצפויה לקרב לפני ה' שלא בסדר הראוי.

(ב) ויאמר ה' אל משה — הנוסחה הרגילה לפתיחת דיבור ה' היא: "וידבר ה' אל משה לאמר", אבל כאן, לפי שהאריך בינתיים בציון הזמן, הוצרך לחזור ולומר "וידבר ה' אל משה... ויאמר ה' אל משה".

דבר אל אהרן אחיך — נראה שבא כאן התואר "אחיך" לציין, שאף על פי שהוא אחיך, אל יחשוב שמותר לו להתקרב לקדש בלי ההכנה הראויה, שאין משוא פנים בדבר.

ואל יבוא — ו"ו" של "ואל" פותחת את לשון הציווי הבא בלשון עקיפה והוא כמו בלשוננו "ש": דבר אל אהרן שלא יבוא וכו'.

ואל יבוא ככל עת — אלא בעת הראויה לכך, והיא העת שבה יעשה את כל סדר העבודה האמורה בפרשה, היינו ביום הכיפורים, שאז הוא חייב לעשות את כל הסדר הזה, כמו שכתוב בסוף הפרשה (מט והלאה): "בחדש השביעי בעשור לחדש" וכו'. אבל יש מפרשים, שאמנם ביום הכיפורים מוטלת חובה לעשות ככל הסדר הזה, אך גם בשאר ימות השנה — אם היה צורך להיכנס אל קודש הקדשים (כגון שהיתה עת צרה ורצה הכהן להתפלל במקום הקדוש ביותר) — היה הכהן הגדול רשאי להיכנס, בתנאי שיעשה את הסדר האמור בפרשה. אסמכתא לפירוש זה היא, שבכל העניין לא נזכר התאריך של יום הכיפורים אלא בסוף. נמצא, שמעיקרו אין הסדר הזה תלוי בתאריך מסויים. אל הקודש מבית לפרוכת — אל הקודש, אשר מצדה הפנימי של הפרכת, כלומר אל קודש הקדשים.

אל פני הכפורת אשר על הארון — בא לבאר מפני מה אסור לו להיכנס אל קודש הקדשים: משום שאם נכנס שמה, נמצא עומד נגד הפרוכת אשר על הארון, ושם השכינה שורה, והרי הוא בסכנת מיתה, כמו שאמר... ולא ימות. ומבאר עוד מהי סכנת המיתה... כי בעגן אראה על הכפרת — והרואה את אלהים פנים אל פנים צפוי למיתה מהידה, כמו שאמר מגוח לאשתו: "מות נמות כי אלהים ראינו" (שופטים כ, כב). ולמדנו מכתוב זה, שהשכינה נראית על הכפורת כרמות ענן (וכעין זה ברשב"ם), ורמוז הוא זה

שאפילו המתפרץ ומעז להביט אל הקודש, אינו רואה מראה ברור אלא ענן, ואף על פי כן מסוכנת מאד ההתפרצות הזאת. — על פי ההלכה "ולא ימות" הוא עונש: שהנכנס אל קודש הקדשים חייב מיתה (בידי שמים). מסתבר שהמלים "ולא ימות" מסיימות את הציווי "ואל יבוא", ופסוק המשפט כך הוא: "ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת, אל פני הכפרת אשר על הארון, ולא ימות". ולפי זה היה האתנח ראוי להיות אצל "ימות". אולם בעלי הטעמים שמו את האתנח אצל "לפרכת", ועשו את המלים "אל פני הכפרת אשר על הארון ולא ימות" למשפט בפני עצמו. ולפי דעתם נראה שהיא דרך סגנון מזורה ושיעורו הפוך: "ולא ימות אל פני הכפרת אשר על הארון" (על דרך שביארנו בפסוק א' "בקרבכם לפני ה' וימותו"). ונראה שפירשו כך בשביל מדרש הלכה, שאינו חייב מיתה אלא אם נכנס אל פני הכפורת.

(ג) בזאת — הוא כינוי סתמי ורומז לכל הסדר האמור למטה, ואינו מוסב על הפר והאיל הנזכרים בפסוק, שהיה לו לומר "באלה". והביי"ת של "בזאת" היא ביי"ת התנאי, ופירושו: בתנאי שתיעשה כל זאת.

אל הקדש — פירושו: אל הקודש מבית לפרכת, כמו שאמר בפסוק הקודם, וקיצר כאן בלשוננו.

בפר וכו' — בתנאי שיהיו ברשותו פר וכו'.

פר כן בקר — פר ממשפחת הבקר.

לחטאת — שם של אחד מסוגי הקרבנות, ונקרא כך על שם שהוא בא לכפר על חטא, או על שם שהוא מחטא את הטמאים מטומאתם.

ואיל לעולה — שם של קרבן הנקרא כך על שם שהוא עולה כולו על גבי המזבח, מה שאין כן שאר סוגי הקרבנות.

(ד) כתונת-כד קודש וכו' — אף זו מתנאי העבודה ביום הזה, שהיא נעשית בבגדים מיוחדים.

כתונת — כן ניקודה של מלה זאת כשהיא בסמיכות, וכשהיא בנפרד מנוקדת פתנית.

כתונת-כד קודש — שיעורו כתונת-קודש העשויה בד. ומשום כך חיברו בעלי הטעמים "כתנת-כד" במקף, שלא תפרש ש"קדש" מחובר אל "כד".

כד בלשון מקרא הוא ארג של פשתן.

כתנת ... ומכנסי ... ואבנט ... ובמצנפת — הם ארבעת בגדי כהונה המבוארים בפרטיהם בפרשת תצוה (שמות פרק כה). ושם מבואר, שאלו הם בגדי בני אהרן ("כהנים הדיוטות" בלשון חז"ל); אבל לאהרן עצמו ("כהן גדול") יש עוד ארבעה בגדים נוסף על אלה והם: חושן ואפוד ומעיל וציץ. ופשט הכתוב הוא (וכן ההלכה), שבעבודת הקודש של יום הכיפורים אין כהן הגדול לובש את הבגדים המיוחדים לו (הנקראים בלשון חז"ל "בגדי זהב") והמורים

על גדולתו המיוחדת, אלא לובש את הבגדים (בלשון חז"ל "בגדי לבן") המשור-תפים לכל אחיו הכהנים. ומדרש אגדה אומר: לפי שאין קטיגור נעשה סניגור: כלומר שבבגדים המיוחדים לכהן הגדול היה זהב, והוא מזכיר את חטא עגל הזהב. ואפשר שיש עוד כוונה במדרש הזה, שהזהב הוא סמל החטאים בעושק, שיש לפרוש מהם ביום הכיפורים, כמו שאנו מתפללים בתפילת נעילה: "למען נחדל מעושק ידינו". ונראה שיש עוד סמל בכך והוא, שהעומד לבוא אל הקודש פנימה חייב להשליך מעליו כל סימן של התנשאות וגאוה. לפיכך הכהן הגדול נכנס לפניי ולפנים בבגדים המראים שהוא כאחד מאחיו הכהנים — ולא בבגדי דים המראים על מעלתו המיוחדת לו.

בד — חוזר אצל כל בגד ובגד, לומר לך: דווקא בד ולא חומר אחר. קודש — מוסב על כל הבגדים, אלא שכתב אצל הכתונת, וסמך על הקורא. ומכנסי בד יהיו על בשרו — המכנסים על הבשר, ועליהם הכתונת. ועל הכתונת האבנט (כעין איזור או חגורה) ועל הראש המצנפת. שים לב, שלגבי כל בגד מארבעת הבגדים משתמש הכתוב בפועל אחר: כתנת — ילבש, מכנסיים — יהיו, אבנט — יחגר, מצנפת — יצנף.

בגדי קודש הם — הוא טעם לציווי שבא אחריו: "ורחץ".

ורחץ — וי"ו של "ורחץ" פירושה "לפיכך": בגדי קודש הם ולפיכך עליו לרחוץ תחילה את בשרו במים, שהבא ללבוש בגדי קודש חייב להיות טהור תחילה. והנה סדר הציוויים בשני הפסוקים האלה הולך מן החוץ פנימה: תחילה ציוה על הבהמות שהן ברשותו, אחר כך ציוה על הבגדים שיהא לובש, ולבסוף ציוה על רחיצת גופו. ומובן שבסדר המעשה באה תחילה רחיצה, ואחר כך לבישה. — והנה על פי ההלכה כל רחיצה במים שנאמרה בתורה, היא טבילה במקווה. ועוד פסקה ההלכה בהסתמכה על פסוקים כג-כד (עיינ שם), שהבגדים המיוחדים האלה ("בגדי לבן") לובשם הכהן הגדול רק בעת העבודות המיוחדות לשם הכניסה לקודש הקדשים. אבל בעת העבודות הרגילות, הנעשות בהיכל ובעזרה (התמידין, המוספין, הקטורת, הנרות וכדומה), לובש את הבגדי דים הרגילים של כהן גדול — "בגדי זהב". והואיל וכך, גמצא שמחליף הכהן את בגדיו פעמים אחדות ביום הזה. ועוד קבעה ההלכה שכל שינוי מבגדים לבגדים טעון טבילה בפני עצמה, ואחרי לבישת הבגדים ולפני פשיטתם צריך הכהן לרחוץ ידיו ורגליו (קידוש ידיים ורגליים). בסך הכל עולה מספר הטבילות שטובל כהן גדול ביום הזה לחמש, ומספר הקידושים — לעשרה. וזהו סמל בפני עצמו: חמש טבילות ועשרה קידושים עושה הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים, וככה מיטהר הוא וכל ישראל אתו. ואף על פי שרחיצה אסורה ביום הכיפורים, כאחד מחמשת העינויים, טבילות וקידושים אלו הם לצורך העבודה ואינם נחשבים כהנאת הגוף.

(ה) ומאת עדת בני ישראל וכי' — אחרי שביאר לעיל מה נדרש מהכהן הגדול בעצמו, מוסיף בפסוק זה, שגם עדת ישראל חייבת לתת את חלקה בעבודת היום הזה. ואף בזה יש משום סמל: שהכהן הגדול הרוצה להיכנס אל קודש הקדשים, אינו יכול להיכנס שם מעצמו ולעצמו, אלא עליו לשתף את העם עמו. שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעולה — העולה של העם שווה לעולת הכהן הגדול — איל — אבל חטאתם פחותה: שם פר, וכאן שעירים. וסמל בדבר: הכהן הגדול, שמעלתו רמה על מעלת העם, גם חטאתו חמורה יותר וזקוקה לכפרה מדובה יותר מחטאת העם. אבל בקרבן עולה המסמל את ההכנעה לאלהים והשאיפה להתקרב אליו, אין הכהן הגדול רשאי להתנשא על העם ולהביא קרבן יותר חשוב מקרבן העם.

(ו) והקריב וכי' — פסוק זה חוזר מלה במלה לקמן בפסוק יא, ושם מדובר על הקרבת הקרבן ממש. על כרחנו, שפסוק זה אינו עוסק עוד. בשחיטתו של הקרבן. נראה לבאר על פי הפשט שאחרי שהזכיר בפסוקים הקודמים את הבהמות שיש להכין לצורכי עבודת היום, חזר כאן לבאר לשם מה הן באות ומה ייעשה בכל אחת מהן. וביאר בפסוק זה, שאת פד החטאת לוקח אהרן לכפר על עצמו ועל משפחתו, ובפסוקים הבאים מבאר מה ייעשה בשני השעירים. — ואולם מדרש הלכה הוא, שמכאן מתחיל סיפור סדר העבודה, ולפי זה "והקריב" כאן פירושו — "יגיש", כמו שמצאנו בויקרא א, ג: "אל פתח אהל מועד יקריב אותו" — יגיש אותו. ועל "וכפר" דרשו בהלכה, שזוהי כפרת דברים, כלומר ידוי. בכתוב לא נזכר במפורש ידוי, אלא פעם אחת בלבד, בשעיר המשתלח — וההלכה קבעה, ששלושה ידויים הם, וזה הווידוי הראשון. ואף בזאת יש סמל, שההלכה מרבה בווידויים בפה וקובעת שבהם תלויה הכפרה. רמו הוא לזמן הזה שאין לנו קרבנות, אבל כפרתנו מצויה על ידי ידוי בפה. והנה בנוסח הווידוי היה הכהן הגדול מזכיר שלוש פעמים את השם המפורש. נמצאו כל אזכרות השם בווידויים תשע: שלוש פעמים שלוש; ועוד פעם אחת היה מזכיר את השם כשאמר "לה' חטאת" (עיין להלן פסוק ט). נמצא מספר הפעמים, שהכהן הגדול מזכיר את השם המפורש בעבודת היום, הוא עשר — ואף זהו עניין שבסמל.

בערו ובעד ביתו — אף זה סמל: תיקון החטא מתחיל באדם עצמו, אחר כך יכול לכפר על ביתו, ודק אחר כך על אחרים, וככר למדו חז"ל מכאן: "קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים".

ביתו — משפחתו, ומדרש הלכה "אשתו". ולמדו מכאן שהכה"ג צריך להיות גשוי. והמוסר העולה מכאן הוא, שהתורה מקדשת ומחייבת את חיי המשפחה ושוללת את הפרישות — עד כדי כך, שמי שפורש מאשה פסול לכהונה גדולה. וסמל הוא שדרך הפרישה מאישות אינה הדרך המוליכה אל הקודש.

(ז) ולקחת את שני השעירים — אחרי שביאר מה יעשה בפר החטאת, מבאר כאן מה יעשה בשני שעירי החטאת.

לפני ה' פתח אהלה מוקד — מצפון למזבח העולה, כמו שנאמר: "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'" (לעיל א, יא ועוד). צד צפון של המזבח מסמל קדושה יתירה, והד ציון נקרא בלשון פיוט "ירכתי צפון" (תהלים מה, ג, ועיין גם ישעיה יד, יג) — והכוונה, שהכרעת הגורל המפורשת בפסוק שלאחר מכן, יוצאת ממקום קדוש, ואינה נופלת במקרה.

(ח) ונתן אהרן על שני השעירים גזרות — על כל שעיר יתן גזר אחד. הגזרות הם כעין פתקים (ולפי המשנה של עץ היו בתחילה, ואחר כך עשאים של זהב). על אחד כתוב "לשם" ועל השני כתוב "לעזאזל". ושני השעירים שווים במראהם, ורק הגורל מכריע מי לשם ומי לעזאזל. והעניין הוא, שהשם בעצמו בוחר לו את קרבנו הרצוי לפניו. הסמל שבדבר הוא עמוק ואיום, שיש שני אנשים שווים למראה עיניים בכל מעשיהם, והולכים באותה הדרך עצמה, ובכל זאת, האחד מגיע בסופו של דבר לשם, והשני מגיע לעזאזל. רק השם לבדו, הידוע נסתרות, מביז מדוע לזה עלתה כך ולזה עלתה כך.

לעזאזל — שם זה נזכר רק בפרשה זו, והביאורים עליו (ועל העניין הוה) נחלקים לשלושה כיוונים: (1) כיוון ההלכה; (2) כיוון המסתורין; (3) כיוון הפשט. נביא כאן את הביאורים לפי שלושת הכיוונים האלה:

(1) כיוון ההלכה: לפי הידוע מן המשנה (ומפיוטי ה"עבודה") היו מולכים את השעיר אל צוק סלע שבראש הר במדבר יהודה, והיו דוחפים אותו מראש ההר למטה, "ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים" (לשון המשנה יומא ו, ו). "ואומר: 'כך ימחו עוונות עמך בית ישראל'" (לשון סדר עבודה "אתה כוננת"). לפי זה "עזאזל" הוא כינוי לצוק סלע שבמדבר. בביאור פירוש זה אמרו בגמרא (יומא סז ע"ב): "מהו עזאזל? — תני חדא שיהא עז וקשה". משמע, שדורשים "עזאזל" משורש "עזז", שפירושו חזק, וייתכן לומר לפי זה (על פי אבן עזרא בפירושו לכתובנו בשם הגאון), שאף הסיומת 'אל' נדרשת לשון תוקף וחזק, כמו "הררי אל" — הרים חזקים. ואף על פי שהאל"ף כתובה בין שתי הווי"גין, אולי נעשה זאת בשביל שלא יטעו להשיב ש"אל" הוא לשון אלהות ממש. ועוד אפשר לומר, שהלי' נוספת למשקל, כדרך השמות "כרמל" — משורש "כרם", ו"ערפל" — משורש "ערף". על כל פנים "עזאזל", לפי פירוש זה, הוא כינוי לסלעי הרי המדבר.

(2) כיוון המסתורין: לפי כמה מדרשים שאחדים מהם הביא הרמב"ן, "עזאזל" הוא שם של אחד ממלאכי חבלה, שד, או רוח רעה, והוא אחד מ"בני האלהים", שחטאו בימי המבול (כמרומו בבראשית ו, ב). "עזאזל" זהו סמל הדע ומקור החסאים שחוטאים בני אדם. לכן ביום הכיפורים נותנים לו — כעין

שוחר — את שלו. הוא מחטיא את ישראל ובני ישראל שולחים אליו את חטאו-תיהם. ומבאר הרמב"ן שאין לראות בזאת שמץ של עבודה זרה חס ושלום, לפי שהדבר נעשה במצות השם. והשם הוא השולח את השעיר לעזאזל אחרי שעמד השעיר לפני השם — והרי זה כמלך השולח מתנה לעבדו.

(3) כיוון הפשט: הרשב"ם, הידוע בנטייתו לפשט, כתב: "לשלח אותו לעזאזל המדבדב' לפי פשוטו, לשלח אותו חי אל העזים אשר במדבר, כמו שמצינו בצפורי מצורע: ושלח את הצפור החיה על פני השדה' (לעיל יד, ז) לטהרו מטומאתו; אף כאן לטהר את ישראל מעוונותם משלחו אל המדבר, והוא מקום מרעה הבהמות כדכתיב: 'יניגה את הצאן אחר המדבדב' (שמות ג, א)". לפי פירושו זה "עזאזל" הוא מלשון עז, ואת שעיר העזים שולח חים אל מקום העזים. אולם הרשב"ם לא ביאר ביאוד מתקבל על הדעת את הצורה "עזאזל". טור-סיני ('הלשון והספר', כרך 'האמונות והדעות', עמוד 155) מביא, שבאכדית "אזל" הם צבאים, איילים, יעלים ועזי הבר. לפי זה "עזאזל" מורכב משתי מילים: "עזאזל" ופירושו "עזי הבר" — והשילוח לעזאזל מסמל הרחקת החטאים מן היישוב ושליחתם למדבר. וכמו שמצאנו במליצה (בסוף מיכה) "ותשליך במצולות ים כל חטאתם", כן נעשית כאן פעולה סמלית המע-בירה באמצעות השעיר את החטאים אל המדבר.

(ט) והקריב אהרן זכוי — על דרך שביארנו לעיל בפסוק ו אין פסוק זה אומר שענתה יקריב אהרן את השעיר, אלא לפי שלמעלה אמר: שיתנו גורלות על שני השעירים, פירש כאן, מה יעשה בהם. ואמר בפסוק זה, שעתידי אהרן להקריב אותו לקרבן חטאת. ובהלכה דרשו: "ועשהו חטאת" שיעשהו בדיבור חטאת, כלומר שיקרא בקול רם "לשם חטאת". והיא אחת האזכרות שכהן גדול מזכיר את השם המפורש ביום הזה — כמו שאמרנו לעיל.

(י) יעמד-חי — גיקוד "יעמד" מראה שהוא בניין "הופעל" שהוא מקבל הפעולה (סביל — פסיב), כלומר יעמידו אותו. העי"ן בחטף-קמץ ויש להיזהר שלא להגותה כחטף פתח. והקמץ שביו"ד מעיקרו היה קמץ קטן, ונפתחה הברתו בגלל העי"ן הנרדפת, והגיתו כהגיית קמץ גדול.)
לפני ה' — עיין לעיל פסוק ז. אבל בהלכה אמרו, שמעמידים אותו בשער המזרח שמשם עתידים לשלחו. משמע שפירשו שכל העזרה נקראת "לפני ה'", ובכל כתוב מתפרש "לפני ה'" לפי עניינו.

לכפר עליו — בכל מקום "לכפר עליו" פירושו: "לכפר על חטאותיו", אולם כאן "לכפר עליו" פירושו לעשות עליו את פעולת הכפרה, והכוונה לסמיכה ולווידי הנעשים עליו (לקמן פסוק כא).

לשלח אותו — זו פעולה שנייה שיעשו בו, לשלח אותו. וכאילו אמר: לכפר עליו ולשלח אותו.

לשלח — ב"פעיל" פירושו לגרום לו שילך, כלומר לגרשו. (יא) והקריב וכו' — עיין לעיל פסוק ו. ולפי פשוטו מתחיל מכאן סדר העבודה, ואומר שתחילה חייב אהרן להקריב את פר החטאת אשר לו ומבאר כיצד סדר הקרבה זו: שוחטו, ואחרי השחיטה יגיה את הפר ויעסוק במחתה, כמו שמבאר בפסוק הבא. ומדרש הלכה מוצא ב"וכפר בעדו ובעד ביתו" האמור כאן מצוה של וידוי שני, ולפי זה אין משמעות "ביתו" כאן כמשמעות "ביתו" לעיל בפסוק ו. שם פירשו "ביתו — זו אשתו" וכאן פירשו ביתו — כל אחיו הכהנים, שמצאנו בכמה מקראות בתהלים, שכל הכהנים נקראו "בית אהרן". וכן הנוסח של הוידוי הזה: 'חטאתי, עויתי, פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך'.

(יב) ולקח מלוא המחתה — כל הקרבנות אחרי ששוחטים אותם מזים את דמם, אבל כאן צריך הוא להכניס מדם הפר אל קודש הקדשים להזותו שם ואינו יכול להיכנס להזות את הדם לפני שיכסה את הכפורת בענן הקטורת. לפיכך מפסיק הוא בין שחיטה להזאה בהכנסת הקטורת.

מלוא המחתה — הוא כמו בלשוננו 'מחתה מלאה'.

מחתה — הוא הכלי שבו נותנים גחלים.

גחלי אש — כלומר גחלים בוערות.

מקל המזבח מלפני ה' — לפי הפשט אפשר היה לפרש מעל מזבח הזהב העומד בהיכל, כמו שמצאנו בפסוק יח. אבל מדרש הלכה הוא, שזה מזבח החיצון — מזבח העולה — ופירושו "מלפני ה'", מאותו הצד במזבח הקרוב לפני ה', והוא צד מערבי של המזבח הקרוב יותר לפתח ההיכל. נראה הטעם לדרשה זו, לפי שהכהן נמצא עתה, אחרי שחיטת פר החטאת, סמוך למזבח העולה, ולכן ראוי שיקח משם את הגחלים. ועוד שעל מזבח הקטורת לא היו הרבה גחלים.

ומלוא חופניו — "חופניים" הוא בית הקיבול הנוצר בין שתי הידיים, כשהן סמוכות זו לזו. וציווה הכתוב שימלא את חפניו קטרת — נמצא שאין שיעורה של הקטורת שווה בכל השנים, אלא משתנה לפי מידת חופניו של הכהן. אף בזה אפשר למצוא סמל לעומד לבוא אל הקודש, שיעשה את מעשיו במלוא כוחותיו שלו ולפי מידתו שלו — ולא של אחרים.

והביא מבית לפרוכת — את המחתה ואת הקטורת. וכיצד מביא את המחתה, והלא חופניו מלאות קטורת? — אמרו במשנה, שאחרי שמילא את חופניו קטורת נתן את הקטורת לתוך כף, ונוטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו וכך נכנס מבית לפרוכת. זאת היא ההלכה של סדר עבודה זו, ובעניין זה נפלה מחלוקת בין הפרושים ובין הצדוקים, כמו שנבאר בפסוק הבא.
דקה — כדין הקטורת: "ושחקת ממנה הדק" (שמות ל, לו). ובהלכה דרשו,

שמאחר שחזר הכתוב כאן על "דקה" ולא סמך על מה שנאמר שם, צריכה קטורת זאת להיות "דקה מן הדקה". וזהו שנאמר בברייתא של "פיטום הקטורת": "ושלושה מנים יתרים, שמהן מכניס כהן גדול מלוא חפניו ביום הכיפורים ומחזירם למכתשת בערב יום הכיפורים ושוחקן יפה יפה, כרי שתהא דקה מן הדקה" (כן הוא בסידורי ה"אשכנזים", ובסידורי ה"ספרדים" שונה הנוסח קצת, והעניין אחר).

(יג) ונתן את הקטורת על האש לפני ה' — לפי ההלכה הכהן נכנס לקודש הקדשים כשבימינו המחתה ובשמאלו הכף, מניח את המחתה במקום הנחתה (בין בדי הארון או על אבן השתיה), חוזר וחופן מלוא חפניו קטורת מן הכף, עד שמרוקן את הכף מן הקטורת שהיתה בה. (עבודה זאת היתה מן "העבודות הקשות שבמקדש", לפי שהכהן היה צריך לאחוז את הכף, ובו בזמן למלא את חופניו ממנה. לשם כך היה עליו לתת את הכף תחת זרועו או אף לאחוז אותה בין שיניו). ואחר כך נתן את הקטורת שבחופניו על הגחלים שבמחתה. כל זה לפי סדר ההלכה שנתקבלה לפי דעת הפרושים. והצדוקים חלקו על כך וסברו, שעוד בהיותו בחוץ שם הכהן את הקטורת במחתה ונכנס אל קודש הקדשים כשבידו המחתה, שממנה עולה עשן הקטורת. כתוצאה ממחלוקת זאת פסלו הפרושים את עבודתם של הכהנים הצדוקים והיו משיבעים לפני יום הכיפורים את הכהן שינהג לפי ההלכה ולא ישנה דבר. ומספרת המשנה, שאחרי שבועה זו "הוא פורש ובוכה והם פורשים ובוכים". הפירוש הרגיל הוא שהבכיה שלו (של הכהן) היתה על שחשווהו, והבכיה שלהם (של המשיבעים) היתה, שמא חשדו בכשרים. אבל ודאי, שיש טעם עמוק יותר לבכיה: על הפילוג שנתרחש בישראל בין הכיתות שהגיע עד כדי כך, שעבודת הקודש ביום הכיפורים, המסמל את השלום והרעות והאהבה, ובקודש הקדשים, המקום שכל ישראל פונים אליו, והמסמל את אחדות עם ישראל כולו — שדווקא עבודה זו נהפכה לסמל פירוד הלבבות ופילוג הכיתות בישראל. על דבר זה בוודאי ובוודאי יש לבכות.

מהו מקור המחלוקת שבין הפרושים ובין הצדוקים בשאלה זו? הדעה הרווחת היא, שנחלקו בפירושי הכתובים: הצדוקים פירשו "כי בענן אראה על הכפרת" — בעת שיבוא הכהן אל קודש הקדשים לראותני, יהא שם כבר ענן הקטורת. נמצא שהכהן חייב להיכנס אל קודש הקדשים כשבידו מחתה מעלה ענן קטורת. ואילו הפרושים דייקו מהכתוב "ונתן את הקטורת על האש לפני ה'", שהנתינה (של הקטורת על האש) צריכה להיות לפני ה', כלומר בקודש הקדשים. אחרי נתינה זו נאמר "וכסה ענן הקטורת את הכפרת", משמע שבכניסתו של הכהן לא היה ענן הקטורת. אבל נראה, שדיוקים בכתובים כשלעצמם אין די בהם בשביל לקיים מחלוקת כזאת; ובייחוד, שהכתובים

ניתנים להידרש בפנים שונות ורבות. לכן יש לומר, שמקור המחלוקת הוא בתפיסה שונה של עצם העבודה הזאת. שהרי לפי הצדוקים הכהן נכנס עם הענן, נמצא שהוא נכנס כמסתיר את עצמו, ואף אינו יכול להביט אפילו רגע אחד אל מקום השכינה. ואילו לפי הפרושים הכהן נכנס בגלוי אל קודש הקדשים, ותחילה (באפולולית שבקודש הקדשים ובאור הקלוש של הגחלים הלוחות) יכול הוא להביט אל השכינה, ופנים אל פנים מול השכינה כביכול עושה הוא את ה"עבודה הקשה שבמקדש". רק משסיים עבודה זו עולה ענן הקטורת וחוצץ בינו ובין השכינה. הסמליות שבדבר זה היא רבה ועמוקה. מכאן שהמחלוקת בפרט הלכתי בין הצדוקים ובין הפרושים מסמלת מחלוקת בתפיסת הדרך של גישה אל הקודש ועבודת אלהים והתגלותו.

על העדות — הארון שבו לוחות העדות, לוחות הברית.

ולא ימות — לפי הפשט, הענן מגן עליו מסכנת מיתה הצפויה לרואים את פני האלהים. ועל פי ההלכה: אם לא עשה את העבודה הזאת כהלכתה חייב מיתה בידי שמים.

(יד) ולקח מדם הפר — חוזר לפסוק יב, שסיים "ושחט את פר החטאת אשר לו". עכשיו שהכפורת מכוסה בענן יכול הוא כבר להזות שם מדם הפר. וכאן קיצר הכתוב במה שמובן מאליו. שהרי הכהן עומד עתה בקודש הקדשים דם הפר הוא בעזרה, נמצא שצריך הוא לצאת מן הקודש אל העזרה ליטול משם את דם הפר ולחזור ולהיכנס שנית אל קודש הקדשים. על פי ההלכה ממתין הכהן בקודש הקדשים עד שיכסה הענן את הכפורת, פוסע לאחוריו ויוצא, ומתפלל בהיכל תפילה קצרה, יוצא אל העזרה ונוטל את הכלי (המזרק) שבו נמצא דם הפר, וחוזר ונכנס אל קודש הקדשים, טובל אצבעו בדם ומוזה.

באצבעו — שלא יזה באיזוב או בכלי, כמו שמצאנו בפסח (שמות יב) וכדומה. ההזאה באצבע ממש מסמלת קרבה אל הקודש בלי חציצה ואמצעי. על פני הכפורת קדמה — הארון בתוך קודש הקדשים והכהן נכנס ממזרח. נמצא עומד. ופניו לצד המערב מול מזרח הכפורת, וכשהוא מזה יש לו להזות באופן כזה שתפול ההזאה בצד מזרח של הכפורת, וזהו קדמה, ש"קדם" בלשון מקרא פירושו "מזרח".

ולפני הכפורת יזה שבע פעמים — אין הכרע בלשון הפסוק, אם פירושו הוא שיזה שבע הזאות על פני הכפורת ושבע לפני הכפורת, או הזאה אחת בלבד על פני הכפורת ושבע לפני הכפורת. ההלכה היא שמזה הזאה אחת בלבד על פני הכפורת ושבע הזאות לפני הכפורת. לפי זה שמו בעלי הטעמים את האתנח ב"קדמה" (לפי הפירוש האחר היה דאוי להיות האתנח ב"הכפרת" השנייה). והרעיון הצפון בהלכה זו הוא, ש"על פני הכפרת" הוא המקום המקודש ביותר, מקום מושב השכינה, ובשר ודם האנוס על פי הדיבור לפגוע שם בהזאתו —

דיו בהזאה אחת בלבד. ועור קבעה ההלכה, שאין טיפות הדם נופלות לא על פני הכפורת ולא בצידה של הכפורת. אלא כולן נופלות על הקרקע סמוך לארון (או סמוך לאבן שתייה) ומה שנאמר "על פני הכפרת" ו"לפני הכפרת" פירושו, שירים את אצבעו בכיוון על פני הכפורת ובכיוון לפני הכפורת, אבל תיכף יוריד אצבעו בכיוון הקרקע. והמשילו את תנועת ידו של הכהן בהזאה זו לתנועת ידו של המרים שוט ומורידו בהכאה. וזהו שאמרו במשנה — וחוזר כמה פעמים ב"סדר העבודה" — "ולא היה מתכווין להוות לא למעלה ולא למטה, אלא כמצליף" את הכוונה שבהלכה זו אפשר להסביר בפשטות — שלא להכתים את הכפורת בדם. אבל ודאי שיש רמז בדבר, ללמדנו שלא הדם כחומר מטהר, אלא הכוונה של הכהן. יש בכך גם סמל עמוק, שהאדם שואף אל הקודש ומכווין את מעשיו למולו, אבל אינו נוגע בו.

(טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם — זה השעיר שעלה עליו הגורל לה' (עיינין פסוק ט). ואף כאן קיצר הכתוב ולא הזכיר שיצא מקודש הקדשים אל העזרה (עיינין פסוק יד). אחרי שסיים את הכפרה בחטאתו יכול הוא לכפר בחטאת העם.

והביא זכר — כלומר: סדר ההזאות שווה לסדר הקודם, וכאן קיצר הכתוב בלשוננו, ולפיכך "על הכפרת" כוונתו "על פני הכפרת". נמצא, ששלוש פעמים נכנס הכהן אל קודש הקדשים: פעם ראשונה להכניס קטורת, פעם שנייה להוות מדם הפר, ופעם שלישית להוות מדם השעיר. — על פי ההלכה יש לו להיכנס עוד פעם רביעית (עיינין להלן פסוק כג).

(טז) ובפר על הקודש — אין זאת פעולה נוספת, אלא סיכום ונתינת טעם לכל סדר ההזיות האמור לעיל: בהזיות אלה יכפר הכהן על הקודש. משמעות המלים "לכפר על הקדש" היא שהקודש עצמו זקוק לכפרה "מטומאות בני ישראל", כלומר, שבני ישראל בחטאותיהם גורמים טומאה לקודש ופוגמים בו, והקודש זקוק לכפרה, לתיקון הפגם. "הקודש" כאן פירושו קודש הקדשים כמו בפסוק ב: "בזאת יבא אהרן אל הקדש".

מטומאות בני ישראל זכו — פתח הכתוב בטומאה וסיים בפשע וחטא. שומ-עים אנו מכאן, שעיקר הכפרה הזאת היא לכפר על טומאת הקודש. אפשר לפרשה במובן המצומצם ההלכתי של מושג הטומאה, כאילו יש חשש שאנשים מישראל לא נזהרו כראוי בקיום כל דיני הטומאה והטהרה ונכנסו למקדש כשהם טמאים — וטימאוהו בכך. ומסיום הפסוק "השוכן אתם בתוך טומאתם" נלמד שלא זו בלבד שהמקדש נפגם אם נכנסו בו כשהם טמאים, אלא אף אם הם טמאים ואינם משתדלים להיטהר במקום שהם נמצאים שם — הם גורמים טומאה למקדש השוכן בתוכם. התפיסה המשתמעת מכאן היא, שכמו שהקדושה יוצאת מקודש הקדשים, ומתפשטת כביכול מן המרכז אל ההיקף, על העם החונים מסביב

למקדש, כן הטומאה מתפשטת מן ההיקף אל המרכז ועוברת מן העם אל המקדש שבתוכם. — וכך נדרש בהלכה, שחטאות אלה (הפר והשעיר לה') מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו. אבל מהזכרת "פשעיהם לכל חטאתם" סמוך ל"טומאות" לומדים אנו, שהמושג "טומאה" חורג כאן מהמשמעות ההלכתית המצומצמת ומקבל משמעות רחבה וסמלית. כל פשע וחטא מטמאים את החוטא, ועל ידי כך גם את המקדש. ומכאן לימוד מוסר עמוק מאד: כל חטא שהאדם חוטא עושה רושם בקודש ופוגם בו, והקודש זקוק כביכול לטיהור ולכפרה.

ומפשעיהם לכל חטאתם — פשע וחטא (או חטאת) הם שמות נרדפים. ולענ-ייננו כאן אין צורך להיכנס בבירור ההבדלים שביניהם, כי הצידוף 'ומפשעיהם לכל חטאתם' כוונתו פשעים וחטאות מכל מין וסוג.

ובן יעשה לאהל מועד — זו מצוה נוספת: אחרי שכיפר את קודש הקדשים עליו לכפר באותה דרך גם על "אהל מועד". "אהל מועד" יש לו משמעויות דבות, אבל נראה מהעניין שכוונתו כאן להיכל, שאליו יוצא הכהן מקודש הקדשים. משמע שגם בהיכל חייב הכהן לכפר על ידי הזאות אחת למעלה ושבע למטה. בכתוב לא פורש היכן יעשה זאת, ובהלכה אמרו שהוא מזה מול הפרוכת בין שני בדי הארון הבולטים "כמין שדיים". נמצא שאף כאן מכוונת ההזאות כנגד הכפורת, כדרך שהזה בפנים. ואף כאן מזה פעמיים, פעם ראשונה מדם הפר אחת ושבע, ופעם שנייה מדם השעיר אחת ושבע. נמצא מספר כל ההזאות כולן שלושים ושתים הזאות, והוא מן המספרים בעלי משמעות סמלית (החזקה החמישית של שתיים; "שלושים ושתים נתיבות חכמה").

השוכן אתם — מוסב על פי הדקדוק על "אהל מועד", אבל בדרך כלל נאמר לשון "שוכן" על מי שנמצא באוהל ולא על האוהל עצמו. על כן נראה, שהוא מקרא קצר וכוונתו לאהל מועד, אשר בו ה' שוכן וכו'. אלא שאין זו לשון כבוד לומר שה' שוכן בטומאה, לפיכך קיצר הכתוב ורמו.

(יז) וכל אדם זכר — מעשה הכפרה הזה הנעשה בקודש הקדשים צריך להיעשות על ידי הכהן הגדול לבדו — האיש המקודש ביותר בישראל — ואין לשום אדם רשות לסייע בידו או אפילו לראותו. ואפשר שיש בזה עוד כוונה, שקדושת המעשה הזה מחייבת שייעשה בסודיות מוחלטת. עוד אפשר שהכהן בהיותו במקום הקודש שורה עליו השכינה, ואסור להסתכל בו כדרך שאין אנחנו מסתכלים בכהנים בעת נשיאת כפיים. ובדרך המוסר אפשר לומר. שהכהן בעבודתו זאת חייב לכוון את מחשבתו לעניינים שבקדושה ואסור להטרידו. ועוד: שהמעשה הזה המכפר על פשעי ישראל צריך להיות בסוד, משום ש"על כל פשעים תכסה אהבה". — והנה על פי הפשט אפשר היה לומר, שהאיסור חל על כל שטח אוהל מועד במשמעות הרחבה ביותר, כלומר גם על

העזרה. אולם ההלכה אומרת, שהאיסור חל רק מן המזבח ולפנים. והואיל ושם אסור בכלל לזדים להיכנס, נמצא שלמעשה לא חל האיסור אלא על הכהנים. אבל בעזרה עומד כל הקהל וממתין לכהן שייצא ממקום הקודש. — ומפני שנאמר בכתוב "כל אדם" דרשו: "אפילו מלאכי השרת שדמות פניהם דמות אדם", וכוונת מדרש זה להדגיש שכל עבודת הקודש מכוונת רק לה' לבדו, ואין משתפים בעבודה זו שום מצוי אחר מהמצויים העליונים. אולי נחוצה הדגשה זו דווקא ביום הכיפורים, משום שיש מקום לטעות בעניין השעיר לעזאזל כמו שביארנו למעלה.

בבואו לכפר בקודש עד צאתו — כלומר משעה שנכנס אל קודש הקדשים עד צאתו משם.

וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל — דיבור זה הוא סיום החצי הראשון של פסוק טז: "וכפר על הקדש מטמאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם" (אלא שהפסיק באמצע בשני ציווים: "וכן יעשה לאהל מועד", "וכל אדם לא יהיה"). והוסיף באן שני דברים: ראשית, ביאר שהכפרה על הקודש היא ממילא גם כפרה על ישראל, והעניין הוא כמו שביארנו למעלה, שהחוטא עושה בחטאו רשם בקודש, והדושים הזה הוא שמוכיר את חטאו, וכשמטהרים את הקודש ומוחקים משם את רושמו של החטא ממילא מתכפר גם החוטא. ושנית, ביאר שהכפרה היא בעד הכהן עצמו וביתו (בפר) ובעד כל קהל ישראל (בשעיר).

(יח) ויצא — הוא עומד בהיכל סמוך לפרוכת, ועתה הולך בכיוון היציאה ופוגע בדרכו במזבח הזהב — הוא הנקרא כאן "המזבח אשר לפני ה'".
וכפר עליו — יעשה עליו פעולת כפרה (עיין לעיל פסוק י) ומה היא כפרה זו — מבאר להלן.

ולקח מדם הפר ומדם השעיר — בהלכה אמרו שמערב דם הפר ודם השעיר בכלי אחד, ומדם התערובת הוא גותן על הקרנות. יש לראות בדבר סמל: שבתחילת מעשה הכפרה בא הכהן הגדול בכפרה בפני עצמו וקהל ישראל בכפרה בפני עצמו, אבל עתה, בסיומו של מעשה הכפרה, מתמזגות כפרותיהם של הכהן ושל העם באחדות גמורה ואין להפריד ביניהן.

על קרנות המזבח סביב — גותן באצבעו על כל אחת מארבע הקרנות ונמצא מקיף את המזבח סביב.

(יט) וזהו — אחרי שנתן על קרנות המזבח חזור ומוה על המזבח שבע פעמים, ואף זו מדם התערובת.

וטהרו וקדשו — סיכום וביאור לאמור לעיל: במתן הדם על הקרנות ובהזיה על המזבח גופו מטהר ומקדש הכהן את המזבח. ובהלכה דרשו שמזה על טהרו של המזבח, כלומר מפנה באמצע המזבח מקום פנוי מגחלים וקטורת ומוה שם.

(כ) זבלה זכר — סדר הכפרות הולך מן הפנימי אל החיצון: תחילה קודש הקדשים, שני לו אהל מועד (הפרוכת), שלישי מזבח הקטורת. אלו שלוש הכפרות הגעשות לפני מפתח ההיכל. ועתה באה כפרה רביעית הגעשית בעזרה, תחת כיפת השמים — וכוונתה לטהר את העם כולו ולמחוק כל רושם של חטא אף מחוץ להיכל כמו שנמחה כבר בפנים.

הקריב — יגיש אליו (עיין לעיל פסוק ו).

השעיר החי — עיין לעיל פסוק י.

(כא) זמך זכו — מעשה סמלי כאילו הוא מניח את חטאת העם על ראש

השעיר.

והתוודה עליו — הכהן עומד אצל השעיר וידיו על ראשו ובאותה שעה הוא מתוודה. נמצא שהכהן כפוף על גבי השעיר, ודברי הווידוי היוצאים מפי הכהן כאילו יורדים על ראש השעיר ונחים שם.

עונות בני ישראל ואת כל פשטיהם לכל חטאתם (עיין לעיל פסוק טז) — הפרשנים ובעלי ההלכה דייקו כאן בהבדלים שבין עון לפשע ולחטא, ומדויקים אלה נולדו גם מחלוקות למעשה לעניין "סדר העבודה" שאגחנו אומרים ביום הכיפורים, ולסדר הווידוי שאנו מתוודים: מהו הגוסס המדויק שצריך לומר. לענייננו כאן אין צורך להיכנס לפרטים אלה, כי עיקר הכוונה שיתוודה על כל העבירות כולן.

ונתן אותם — במעשה הסמלי שהוא עושה. וזה הווידוי האחד שנוכר בפירוש בכתוב, והוא הווידוי השלישי לפי ההלכה.

ושלח — עיין לעיל פסוק י.

עתי — מלה יחידה במקרא, ולא גתברר עניינה בירור גמור. והטוב שבפירוש רש"י הוא: איש שיהא מוכן מראש לעת הזאת. הכוונה היא, שאחרי הווידוי ישלחנו מיד ולא יעכב את השעיר המלא עוונות.

המדברה — במשכן היה זה מדבר סיני, ובמקדש בירושלים — מדבר יהודה (עיין לעיל פסוק ח).

(כב) ונשא השעיר עליו זכר — הוא ביאור המשמעות הסמלית שיש לשילוח השעיר: השעיר נושא עליו (בסמל) את עונות בני ישראל אל מקום דחוק מהיישוב, וזהו כמו "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" (עיין מה שכתבנו לעיל בפסוק ח).

ארץ גזרה — אף זה ביטוי יחידי במקרא ונראה שפירושו ארץ מנותקת (גזורה ותוכה מיישוב). ומדרש אגדה: גזרה גזרתי ואין אתה רשאי להרהר אחריה. ונראה שמדרש זה מכוון כתשובה לאלה, שפירשו "שעיר לעזאזל" כשוחד לכוח הרע, ומצאו בזה פגם מעין עבודה זרה.

ושלח את השעיר במדבר — תוור אל סוף הפסוק הקודם "ושלח (הכהן) ביד

איש עתי המדברה": ומצווה על האיש העיתי שישלח את השעיר במדבר, כלומר בתוך המדבר, שלא יחזור עוד אל היישוב. על פי ההלכה ממית את השעיר שם (עיין לעיל פסוק ח).

(כג) **ובא אהרן וכו'** — מדרש ההלכה וכל הפרשנים התקשו מאוד בפסוק זה, שנראה ממנו כאילו צריך אהרן לבוא אל ההיכל ולהתפשט שם ערום (עיין בפירוש פסוק זה בדברי הרמב"ן). ועל פי פשוטו של מקרא נראה לבאר, ש"אהל מועד" בא כאן במשמעות רחבה, והכוונה לאחת מלשכות הקודש העשויות לכהנים להחליף את בגדיהם שם, שלפי שהבגדים האלה בגדי קודש הם, אין לצאת בהם מחוץ לשטח המקדש (עיין יחזקאל מד, יט). והעניין הוא שבשילוח השעיר למדבר נסתיימו עבודות החיטוי המיוחדות ליום הזה, שראשיתן בכניסה לקודש הקדשים (כמו שביארנו לעיל), שבשבילה לבש הכהן את בגדי הקודש המיוחדים (עיין לעיל פסוק ד), ואת שאר עבודות היום עליו לעשות בבגדים הרגילים, בבגדי זהב. לפיכך עליו לבוא אל לשכת הקודש ולהחליף שם את בגדיו. — ובהלכה דרשו, שהמלים "ובא אהרן אל אהל מועד" אינן מחוברות למה שכתוב הלאה, אלא הן ציווי בפני עצמו, שאהרן צריך לבוא אל אהל מועד — ופירשו לפי זה שאהל מועד האמור כאן הוא קודש הקדשים. נמצא שמלבד שלוש הפעמים הנזכרות לעיל, חייב הוא לבוא עוד פעם רביעית אל קודש הקדשים ומטרתה של ביאה זו היא להוציא את הכף והמחתה. שהרי הניח, כמו שביארנו לעיל, את המחתה ובה הגחלים בין בדי הארון (או על אבן השתייה) והקטיר בה את הקטורת, ואם לא יוציא אותה משם, נמצא שבכל שנה יכניס לשם מחתה חדשה וישאירנה שם; ויהיו מונחות שם מחתות רבות כמספר ימי הכיפורים שעברו במקדש — וזה דבר שאינו מתקבל על הדעת. לפיכך נצטווה הכהן להיכנס פעם נוספת להוציא את המחתה. (זה בעניין המחתה — אבל בעניין הכף לא נתברר לי, מפני מה אינו נוטלה עמו אחרי שנתרוקנה מן הקטורת. ואפשר שהכף והמחתה נחשבות לצמד של כלי שרת שאין להפריד ביניהן. אבל לא ראיתי מי שיבאר היכן מניח הוא בקודש הקדשים את הכף אחרי שרוקנה מהקטורת, והדבר צריך עיון נוסף.) ועוד אמרו בהלכה, שהכתוב אינו אמור על הסדר, כלומר שביאה זו להוציא את הכף והמחתה אינה מיד אחרי שילוחו של השעיר, אלא מאוחר יותר (ונחלקו הפוסקים והפייטנים מחברי ה"עבודות" מתי זמנה). על יד זה שנדחתה ביאה זו לשעה מאוחרת יותר נתחייב הכהן להחליף את בגדיו פעם נוספת, ונמצא טובל חמש טבילות ועשרה קידושים — כמו שביארנו לעיל.

והניחם שם — לפי פשוטו: שיוגחו בשטח המקדש ולא יוציאום החוצה. ולפי מדרש ההלכה: שייגזו שם ולא ישתמשו בהם עוד — וזה מגדיל את ערך קדושתם.

(כד) ורחץ את בשרו — עיין לעיל (פסוק ד), שכל שינוי בגדים טעון טבילה. במקום קודש — שאף המקווה שבו הוא טובל יהיה בשטח המקדש, שלא ייצא אל מחוץ לקודש באמצע עבודות היום. ולבש את בגדיו — בגדי העבודה של הכהן הגדול (שמונת הבגדים — בגדי זהב).

ויצא — מהמקום שבו לבש את בגדיו — אל המזבח החיצון. ועשה את עולתו — איל לעולה (פסוק ג). ואת עולת העם — אף היא איל לעולה (פסוק ד).

וכפר וכו' — אף העולה מכפרת, אף על פי שכבר נתכפרו בחטאות. ונראה לפי הפשט שכפרת החטאת משמעה מחיקת החטאים, וכפרת העולה משמעה הטיית חסד אלהים על המקריב. וחז"ל אמרו "עולה מכפרת על הרהורי הלב". (כה) ואת חלב החטאת — של הפר והשעיר שהיה את דמם בפנים. בפסוק הקודם דיבר על העולות המוקטרות כליל על המזבח, ועתה הוסיף שחייב הוא גם להקטיר את חלב החטאת, כדון כל חטאת, שאת חלבה מקטירים על המזבח. מה ייעשה בבשרן של חטאות אלה מבואר בפסוק כז. — וכאן נסתיים כל סדר העבודה המוטלת על הכהן הגדול. בשני הפסוקים הבאים, יוסיף פרטים השייכים לאגשים אחרים, הנוטלים חלק בעבודה זו.

(כו) והמשלח — פתח בדינו של המשלח (עיין בדברינו בסוף הפסוק הקודם), לפי שכבר הזכירו לעיל (בפסוק כא): "איש עתי".

יכבס בגדיו וכו' — שהשעיר לעזאזל מטמא את המשלח אותו ועליו להיטהר כדין הנושא דברים טמאים (ויקרא יא, כה; טו, י ועוד). ומסתבר שהטעם לטומאה זו, לפי שהשעיר נושא עליו את כל העוונות והטומאות.

(כז) עתה מבאר דין השייך לאיש שעוד לא הוזכר בפרשה — וחזור כאן אל פסוק כה. שם ביאר מה ייעשה בחלב החטאת, וכאן משלים מה ייעשה בבשרן של החטאות.

הובא את דמם — ביחס פעול אחרי פועל סביל, ושיעורו: "הביא (מי שהביא) את דמם". וכן "ויוגד לרבקה את דברי עשו" (בראשית כז, מב), שפירושו "ויוגד (מי שהגיד) לרבקה את דברי עשו". ועוד כיוצא באלה.

לבפר בקודש — להוות בקודש הקרשים.

ויציא — מי שיוציא ולא הקפיד הכתוב לפרש מי.

אל מחוץ למחנה — זה נאמר לפי תנאי המשכן שבמדבר סיני, ובמקדש שבירושלים היו מוציאים אל מחוץ לירושלים.

ושרפו — מי ששרפו ולא פירש מי, כמו אצל "יוציא". ומהשגוי "יוציא" בלשון יחיד, ו"שרפו" בלשון רבים, יש ללמוד שאין חובה שמי שיוציא הוא ששרוף, אלא יכולים להיות אחרים.

זרפנו באש וכו' — בשר שאר החטאות (שלא הובא דמן אל הקודש) נאכל לכהנים אחרי שחלבן הוקטר על המזבח. אבל אל, שנכנס דמן פנימה, נתקדשו בקדושה יתירה ואינן ראויות עוד למאכל אדם, ונשרפות כליל. וקדושתן חמורה, עד שיש לשדוף את כל מה שהיה בגופן אפילו העור והפרש (הגללים) — שלא כמו בעולה, שהעור ניתן לכהנים ומותר להשתמש בו, והפרש נשטף במים. ובשריפה מחוץ למחנה יש לראות סמל לביעור העוונות, הנמצאים מחוץ לישוב ויש לראות בה השלמה והקבלה להזאה שבפנים. כך מסיימת החטאת את שורת פעולות הכפרה: דמה כיפר במקום הפנימי ביותר, ובשרה מכפר במקום החיצוני ביותר. — ובעלי המסתורין דואים בשריפה בחוץ שוחד לכוחות הרע, ותוספת לשעיר לעזאזל לפי תפיסתם את עניין השעיר.

(כח) והשורף אותם וכו' — אף השורף טמא, כמו המשלח את השעיר. ואפשר שטומאה זאת היא בגלל זה, שגם החטאות הנשרפות נושאות עליהן את הטומאות שנתכפרו בהן. ואפשר לומר שטומאה זאת היא בגלל קרשתן היתירה, שהקדושה והטומאה הן שני הפכים, הגורמים לאדם הנוגע בהן אותה השפעה עצמה — ואף בכך יש משום סמל עמוק ואיום. עד כאן דיבר על הנעשה במקדש. מכאן ואילך מדבר על מה שיעשה ביום הזה מחוץ למקדש.

(כט) והיתה זאת לכם וכו' — בעלי הטעמים התחילו כאן פסוק חדש (ולא במלים שלהלן "בחדש השביעי"), לרמוז שהצום בחודש השביעי הוא "חוקת עולם", אבל סדר העבודה המבואר למעלה אינו חוקת עולם, שהרי המקדש עתיד להיחרב.

בחדש השביעי — לפי דרך התורה למנות את החדשים מניסן, והוא חודש תשרי.

בקשוד — ביום העשירי.

תענו את נפשותיכם — ההלכה, ש"עינוי נפש" הוא צום (כלומר הימנעות מאכילה ושתייה) מיסודת על אחת ההוראות העתיקות של המלה "נפש" והיא צוואר וגרון ובית הבליעה. כמו "הרחיבה שאול נפשה" (ישעי' ה, יד) = פתחה את גרונה לרווחה, כמו התקבולת שם "ופערה פיה לבלי חק" ועוד כיוצא באלה. לפי זה "תענו את נפשותיכם" פירושו תמנעו מגרונכם את הנאתו — והוא המאכל והמשתה. ובהלכה הוסיפו עוד עינויים באיברים אחרים, הדומים במקצת לעינוי הגרון מהנאתו המיוחדת לו, וכך יש בהלכה "חמשה עינויים". וכל מלאכה — כמו ביום השבת. ואף על פי שביום טוב שאינו שבת מותרת מלאכת אוכל נפש — ביום הכיפורים, שאין אוכלים בו, אין מקום להיתר זה.

האזרח — כלומר בן ישראל מלידה.

והגר הגר בתוכם — על פי ההלכה זה גר צדק.

(ל) כי ביום הזה — הוא טעם למצוה האמורה בפסוק הקודם: משום שביום הזה יכפר עליכם חייביים אתם מצדכם להכין עצמכם בצום ובשבייתה ממלאכה להיות ראויים לכפרה זאת.

יכפר — לא פירש מי המכפר, ונראה שרמזו יש בדבר, שלכאורה הכהן הוא המכפר כמו שקראנו בכל הפרשה הזאת; אבל באמת משמש הכהן רק שליח לעשות את רצון ה', וה' לבדו הוא שמכפר. וכאן תשובה למינים, המונים את ישראל ואומרים להם, שמשנתרבת המקדש חס ושלום אין להם עור כפרה. ואין הרב כן, שלא נאמר "יכפר הכהן" אלא "יכפר" סתם. ואם אין כהן — ה' בעצמו מכפר ביום זה.

מכל חטאתיכם — אין הכרע, אם המלים "מכל חטאתיכם" נמשכות למעלה או למטה, אלא שבעלי הטעמים משכו אותן למטה, ושיעור הכתוב: "לפני ה' תטהרו מכל חטאתיכם". והוא חזוק הטעם לצום ולשבייתה: ביום הזה, שאתם נטהרים מכל חטאתיכם לפני ה', ראוי לכם להכין עצמכם בשבייתה ובצום. והפסוק ערוך בתקבולת א"ב, א"ב:

יכפר עליכם	לטהר אתכם
מכל חטאתיכם	לפני ה' תטהרו

לפני ה' תטהרו — נאמר שישראל מיטהרים לפני ה', אבל גם כאן לא נאמר מי הוא המטהר, כמו שלא נאמר זה בחלק הראשון של הפסוק. עצם הדבר, שהתורה אומרת שישראל מיטהרין לפני ה', עורר שמחה עצומה בלבו של ר' עקיבא וקרא: "אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם" (בסוף משנת יומא). "לפני מי אתם מיטהרין" — כיוון לפסוק שלנו. ומי מטהר אתכם" כיוון לפסוקים אחרים, כמו שממשיכה שם המשנה. ועוד שם במשנה דרשה ידועה מאד של ר' אלעזר בן עזריה: "עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר — עד שירצה את חבירו". ועם כל המוסר שבדרשה זו, חובה עלינו לציין שאינה מעניין פשוטו של הכתוב, ואף אינה לפי חלוקת בעלי הטעמים שהטעימו: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (= מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו!). ואילו לפי הדרשה היה ראוי להטעים:

מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (= מכל חטאתיכם לפני ה' — תטהרו).
(לא) שבת זכר — אחרי הטעם האמוד בפסוק ל חזור בפסוק זה על המצוה האמורה בפסוק כט. נמצא, שאמר את המצוה לפני נתינת הטעם וחזר ואמרה אחרי נתינת הטעם — והכל לגודל חשיבותה של המצוה.

שבת שבתון — הכפל מורה על חזוק, כמו "קורש הקדשים" ודומיהם. וה' פירוש: שבייתה גמורה כמו ביום השביעי (שמות לא, טו ועוד).

(לב) וכפר הכהן זכר — לפי שסיים בפסוק הקודם "חוקת עולם", וכל סדר

העבודה נאמר לאהרן עצמו — הוסיף כאן לבאר מה יהיה בדורות הבאים אחרי אהרן, ואמר, שבמקום אהרן יבוא ויכפר "הכהן אשר ימשח אותו", כלומר הכהן המתמנה לכהונה גדולה על ידי משיחה בשמן הקודש. ובאמרו "אשר ימשח אותו" לא אמר מי המושח, לפי שלא בא כאן ללמד סדר מינוי הכהנים הגדולים. ושיעורו כאילו אמר בפועל סביל: "אשר ימשח".

ואשר ימלא את ידו — "מילוי יד" הוא לשון מינוי למשרה, אולי משום שהיו נותנים בידי המתמנה חפץ סמלי השייך למשרתו (כגון מטה או מפתח), אבל כאן אצל הכהן היא מליצה מאובנת. וההלכה מצאה כאן אפשרות למינוי כהנים גדולים גם שלא בשמן המשחה, לפי ששמן המשחה נגזז עם הארון. ולפי פירוש ההלכה, וי"ו של "ואשר" משמשת במקום "אר".

לכהן תחת אביו — מכאן, שכהונה גדולה עוברת בירושה. ואמנם אין זאת חובה מוחלטת, אלא זכות קדימה יש לבן.

ולבש — נמשך אל "וכפר" שבראש הפסוק. הכהן הגדול יכפר בתנאי שילבש כמו שנצטוו אהרן (בפסוק ד).

(לג) וכפר — פסוק זה חוזר בקיצור על כל סדר הכפרות המבואר בפרשה. והגיד כאן שהכהן הגדול בדורות הבאים חייב לעשות ככל הסדר שנאמר לאהרן

מקדש הקודש — זה קודש הקדשים.

ועל הכהנים — במקום "בעד ביתו" שנאמר בפרשה על אהרן, לפי שבימי אהרן אין כהנים אחרים זולתי "בית אהרן", אבל בדורות הבאים יהיו גם כהנים מבתים אחרים שאינם שייכים לבית הכהן הגדול, ולפיכך אמר: "ועל הכהנים". ועל כל עם הקהל — כל קהל ישראל שבפסוק יז.

(לד) והיתה זאת לכם — לפי שבכל הפרשה הוטלה המצוה על אהרן ועל הכהן הגדול, סיים כאן "לכם", שמצוה על קהל ישראל לדאוג לכך שתיערך הכפרה כסדרה, אחת בשנה. ואף כאן נאמר "לחוקת עולם". וגם מכאן נלמד, שאין הדבר תלוי דווקא במקדש ובכהניו. וכשאינן מקדש ואין כהן גדול, עורכת כנסת ישראל את עבודת יום הכיפורים בבתי הכנסיות ובתפילות. וכך היא מתכפרת "אחת בשנה".

ויעש — מגיד שהפרשה לא נאמרה לשם עיון בלבד, אלא נתקיימה למעשה על ידי אהרן.

פרשה זו, הכוללת את סדר עבודת יום הכיפורים שעיקרה סיהור המקדש והעם מטומאותיו, מסיימת חטיבה מיוחדת בספר "ויקרא", חטיבה העוסקת בדיני טומאה וטהרה. דינים אלו מתחילים בתחילת פרק יא ונמשכים עד סוף פרקנו, פרק טז. פרק יא עוסק בבהמות ובעלי חיים טמאים וטהורים; פרק יב

בטומאת יולדת; פרק יג ויד בטומאת צרעת; פרק טו בזב וזבה; ופרק טז בטהרה כללית מכל הטומאות. אף זה מסייע לפירוש שכתבנו במקומו, שעבודת יום הכיפורים באה מעיקרה לטהר את המקדש מטומאתו. והנה, פרשה זו פותחת בהזכרת מיתת שני בני אהרן, ועניין זה מסופר בספר ויקרא בפרשיות שלפני החטיבה העוסקת בדיני טומאה וטהרה. וגם זה מסימני שלימות החטיבה שאנו עומדים בה, שבסיומה חוזרים למקום שעמדנו בפתיחתה.

אין התורה מפרשת מפני מה קודש התאריך הזה של יום העשירי בחודש השביעי ליום הכיפורים. מדרשים ואגדות שונות ייחסו לתאריך זה מאורעות היסטוריים-סמליים, כגון הסליחה הגמורה לעם אחרי מעשה העגל, מכירת יוסף, עקדת יצחק, מילת אברהם אבינו. — מלבד אלה כדאי להזכיר שלושה נימוקים, הערוכים משלוש נקודות השקפה שונות, לבחירתו של תאריך זה. (א) בתאריך זה מחוברים המספרים שבע ועשר: יום העשירי לחודש השביעי. מספרים אלו הם בעלי ערך סמלי רב ותופסים מקום חשוב בעבודת הקרבנות שפרטיה עשירים בסמלים.

(ב) היום הזה מסיים את עשרת ימי התשובה המתחילים באחד בתשרי — הוא ראש השנה.

(ג) עיקר עבודת יום הכיפורים הוא לחטא את המקדש ולטהרו לקראת חג הסוכות, הוא הזמן שבו עולים המונים לראות את פני ה' במקדש. סוכות חל בחמשה עשר לחודש, ואת הטהרה המכינה לו עושים בעשירי לחודש. ודומה לזה מצאנו בחג המצות, שההכנה לחג המתחיל בחמשה עשר עושים בעשירי בלקיחת השה (שמות יב).

אין שלושת הנימוקים האלה סותרים זה את זה, אלא משלימים זה את זה. וכן יש לומר על כל הסמלים שמצאנו בלומדנו את סדר העבודה ביום הזה, שאינם בבחינת דרשות כפיות על הכתוב, אלא רעיונות המקופלים בעצם המעשים המפורשים בכתוב. כזאת היא דרכה וזה הוא טבעה של כל עבודת אלהים, שהיא מתבטאת במעשים, שבעצם היעשותם הופכים לסמלים בעלי משמעויות ורעיונות עמוקים מאד. וכך ראינו שיום הכיפורים, שמצד אחד הוא יום טיהור המקדש מטומאה, הרי הוא יום, שבו יכול כל אדם מישראל, המשתף עצמו בעבודת הקודש, להיטהר מכל חטא ועוון אף בלא כהן ובית מקדש ולהיכנס פנימה אל קודש הקדשים.